

KÓCZIÁNNÉ SZENTPÉTERI ERZSÉBET^{*}

Szellemi örökség – kulturális örökség

Ezt a MTESZ fő támogatásával rendezett ankétot nagyszámú bizottság, társulat, egyesület, múzeum, könyvtár együttműködése jegyzi, és évről-évre más-más témakörben biztosít fórumot a legújabb tudomány-, technika- és orvostörténeti kutatási eredmények közzétételének.

A 2004. év kiemelt témáját a rendezők annak bizonyítására szánták, hogy milyen gazdagok vagyunk kulturális örökségünket formáló, őrző és továbbörökítő családokban és kiemelkedő egyéniségekben, továbbá azoknak a generációknak a szerepéről szól, melyek tagjai tudósként, mérnökként, tanárként, kézművesként – szűkebb és tágabb környezetünkben – hatottak a magyar társadalom fejlődésére, és szellemi örökségünk pótolhatatlan részét képezik.

Ez a számvetés napjainkban különösen aktuális – s a továbbiakban néhány közhelynek tűnő állításra vagyok kénytelen utalni – és ez a globalizációval kapcsolatos, amely „*drámai*” ideológiai, gazdasági és politikai feszültségeket keltve „*veszélyeztet*i” a kulturális örökséget, illetve annak különösen a szellemi örökséggel kapcsolatos területét, amint ezt az UNESCO 2003-ban elfogadott konvenciója megállapította.

Az egyezmény legáltalánosabban megfogalmazott célja a világ élő, lokális, regionális és nemzeti szintű kulturális örökségének fennmaradását és vitalitását erősíteni, és a szellemi örökség védelmére szólítva a kormányokat, az UNESCO szervezeteit, konkrétan is javasolja a dokumentálás feltételeinek megteremtését, a bemutatás, a megőrzés eszközeinek biztosítását, nemzeti inventárium összeállítását a védendő szellemi örökségi javakról – s mindezt a bevont közösségekkel való szoros együttműködés formájában. Nem idézném a szellemi örökség teljes definícióját, rövid összegzésben az a nemzedékről- nemzedékre öröklődő tudás és gyakorlat, amelyet egy közösség a szellemi örökség részének ismer el, beleértve az eszközöket, tárgyakat, művészeti alkotásokat és kulturális tereket is.

S ezzel eljutunk a szellemi örökség megőrzésére hivatott legkiterjedtebb intézményi hálózathoz – a múzeumokhoz, amelyeket az egyezmény a társadalom emlékezetének és lelkiismerete őrző helyének tekint, ugyanakkor egy olyan „*forradalmi*” változást vár el tőlük, amely képessé teszi ezeket az intézményeket arra, hogy ezt a „*spirituális világot*” rögzítsék és bemutassák.

Az egész kérdéskör fontosságát bizonyítja, hogy az idén Szöulban megrendezett múzeumi világkonferencia is a szellemi örökségvédelmet választotta fő témájául.

^{*} Főigazgató, Országos Műszaki Múzeum, 1117 Budapest, Kaposvár utca 13-15.

Felületes megközelítéssel úgy tűnhet, hogy elsősorban a néprajzi, antropológiai múzeumok a letéteményesei a szellemi örökség alatt értendő kulturális értékekkel való foglalkozásoknak, hiszen a szájhagyományban, a rituálékban, a szokásokban őrzött tudásanyag, a folklór és a kézművesség az ő „felségterületük”.

A szellemi örökség fogalma azonban ennél sokkal összetettebb.

Korunk axiomájává vált, hogy „*ha egy öreg ember meghal Afrikában, eltűnik egy múzeum*”.

A múzeumok ugyanakkor elsősorban tárgyi örökségünk őrzőhelyei, és szakmai közfelfogásunk szerint úgy tesznek eleget a szellemi örökség megőrzésének, ha és amikor tárgyaikat nemcsak begyűjtik, de úgy dokumentálják – s most csak a műszaki múzeumokra korlátozódnék –, hogy a műszaki leírások, a működési elv, a műszaki jellemzők rögzítése mellett megörökítik a származási, használati hely történeti, szociális, társadalmi környezeti tényezőit stb. is. Ezzel kivédhető az a jól ismert vád a statikus gyűjteményekkel szemben, hogy a tárgy az intézménybe kerülése után elveszti történeti összefüggéseit, eredeti talaját, „*holtta merevedik*”, ugyanakkor a pusztta megőrzéssel a szellemi örökség javai is elvesztik kulturális értéként való fejlődési lehetőségeiket.

Ha viszont konzekvensek vagyunk, akkor a megoldás többféle lehet, elméleti megközelítésben a szellemi értékek is tárgyi értékekbe transzformálhatók (különösen a technika mai lehetőségeivel), a gyakorlatban viszont elvárható-e a múzeumoktól, hogy újonnan értelmezett szellemi örökségünk védelmét is magukra vállalják, amikor a kezelésükben levő tárgyi örökség is számtalan feladat teljesítését kívánja meg tőlük.

A kérdés természetesen csak költői, egyértelmű, hogy a múzeumoknak változtatni kell eddigi koncepciójukon és a szöuli ajánlást idézve: „*valódi emberi kultúra élő intézményeivé kell, hogy váljanak*”.

Jó példák már vannak erre, az élő múzeum elve lassan elfogadottá válik.

A múzeumi világkonferencia rendezői egyébként sajátos példát adtak a szellemi örökség újszerű értelmezésére: a *Folklore Museum* munkatársai kulturális örökségnek nevezték idős adatközlőiket, a „*népművészet mestereit*”. (Ezzel azonban szinte tárgyiasították őket.)

Magyarországon egyébként az egyik legjelentősebb kezdeményezés az NKÖM *Szellemi Örökség Programja* volt, amely kb. 3 évvel ezelőtt sikeres feldolgozásokat és kiadványokat eredményezett, s módszertanilag szintén alapja lehet a további elméleti tisztázásnak.

A fenti nagyon rövid összefoglalóval csak jelezni lehetett a kulturális örökségünk értelmezése körüli nemzetközi és hazai folyamatokat, amihez a következő három nap előadásai nyilván számos adalékkal szolgálnak majd.

Végül idézném hevenyészett fordításban azt az ajánlást, amelyet az UNESCO konvenció egyik kidolgozója, Mr. BEDJAURI adott.

„*Földünk jövője nagyrészt szellemi örökségünkön nyugszik, a világ emlékezetén, az emberi társadalom lelkiismeretén, a szavak, gesztusok és mozdulatok forrásain.*”